

№ 38 (391)
Кастрычнік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Фэстываль: рыхтуймася да сёмай «Берагіні»!** –

стар. 2

☞ **Наша гісторыя: Зыгмунт Чаховіч** –

стар. 4

☞ **Вяртанне традыцыяў: «Буры, ветры, грозы праганяй»** –

стар. 5

Землякі

Астраўкі культуры ідыш

17 ліпеня адбылася першая, а 4 верасня – другая аўтобусныя экскурсіі пад назвай «У пошуках ідышу». Агулам у абедзвюх узалі ўдзел каля 70 чалавек, і гэта далёка не ўсе, хто выказваў жаданне далучыцца...

Адразу хацелася б адзначыць некалькі асаблівасцяў экскурсіі: па-першае, да яе падрыхтоўкі і правядзення не мела дачынення ніякая арганізацыя, гаворка ідзе пра чыста прыватную ініцыятыву; па-другое, з самага пачатку экскурсія была разлічаная на шырокае кола ўдзельнікаў, зацікаўленых заяўленай тэмай (зусім не абавязкова яўрэяў); па-трэцяе, натуральна, экскурсія не мела камерцыйнага характару.

Ідэя экскурсіі па мясцінах, якія захоўваюць памяць пра беларускіх яўрэяў, нарадзілася ў мінскага педагога Святланы Бергер, нямала сваякоў якой загінулі пад час Другой сусветнай вайны ў полымі Халакосту. Святлана, якая ўжо мае пэўны досвед правядзення падобных сяброўскіх вандровак па краіне, здолела захапіць сваёй задумай мяне, беларуса, які даўно цікавіцца яўрэйскай культурай, найперш музычным мастацтвам і мовай ідыш, і Аляксандра Астравуха, таксама беларуса, прафесійнага мастака-рэстаўратора, аўтара вялікага ідыш-беларускага слоўніка.

(Заканчэнне на стар. 6)

Пра мінуўшчыну
Сёння
Ідзеля будучыні

Матулі

Маёй любай мамачцы
Югеніі Станіславаўне Цімошка
прывітаю

У ногі матулі хачу пакланіцца
І сэрца ў далонях сваё прынясці –
Жанчыне, што часу не хоча скарыцца.
Такой больш у свеце нідзе не знайсці!

Хачу я абняць яе сціплыя плечы,
Маршчынкі разгладзіць, здароўя ёй даць.
Каб дзень быў ёй светлым,

і добрым быў вечар.

Пяшчотныя рукі хачу цалаваць.
Яны калыкалі мяне ў дзяцінстве
І зараз мне сілу сваю аддаюць,
Ахоўваюць зноў ад бяды і злачынства.
Ніколі ім часу няма адпачнуць.

І слёзы забраць, каб не плакала болей,
Заўсёды смяліся б вочы яе.
І каб не сціскалася сэрца ад болю,
Каб слухаць, як песню на святы пая.

Хачу, каб унукаў сваіх пажаніла
І праўнукам смачныя булкі пякла.
А я б галаву да яе прытуліла,
Каб родная доўга на свеце жыла.

У ногі матулі хачу пакланіцца
І сэрца ў далонях сваё прынясці.

Ірына КАСЯНКОВА

На тым тыдні...

✓ **5 кастрычніка** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі прайшоў творчы вечар «Авосень аб'яднала зноў любоў, паэзію, сяброў», арганізаваны літаратурным клубам «Натхненне». Імпрэза прымеркаваная да выпуску новага літаратурнага зборніка «І гаспода мая, і мой храм», у які ўвайшлі творы 23 аўтараў. Літаратурнаму клубу, які ўзнік пры Рэспубліканскім палацы культуры ветэранаў, ужо 18 гадоў. Шмат творчых людзей прыязджаюць з Узды, Фаніпалы, Шчучына і іншых раённых цэнтраў. Адзін з актыўных сябраў клуба – супрацоўнік бібліятэкі, вядучы бібліяграф Наталля Сантаровіч. У музычнай частцы вечара прагучалі песні на словы паэтаў клуба. Да імпрэзы была падрыхтаваная адмысловая выстаўка, на якой дэманстраваліся зборнікі аўтараў, а таксама перыядычныя выданні, дзе надрукаваныя творы ўдзельнікаў клуба. Яго кіраўнік, сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі, Вольга Міхайлаўна Сакалова прадставіла ўласныя зборнікі і зборнікі вядомых беларускіх паэтаў з дароўнымі надпісамі Н. Гілевіча, Р. Барадзіна, Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага, М. Міцкевіча і інш.

✓ **7 кастрычніка** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшло мерапрыемства «Настаўніку ўдзячны назаўсёды». Сёлета музей адзначыў 155-годдзе з дня нараджэння Алімпіяды Васільеўны Сонцавай, першай настаўніцы Янкі Купалы, якая выкладала ў Сenniцкай школе і першая заўважыла здольнасці маленькага Яся.

Пад час мерапрыемства былі падведзены вынікі акцыі «Напішы ліст настаўніку», якую ажыццявіў музей у межах праекта «Музейная пошта», адбылася сустрэча настаўнікаў і вучняў, адкрылася міні-выстаўка лепшых лістоў. Музычным

падарункам для настаўнікаў былі выступы Алеся Камоцкага, Алесі Сівохінай, а таксама вучняў Сenniцкай этнашколы.

✓ **7 кастрычніка** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася выстаўка габеленаў Марыі Барысенкі «BEATLES forever!». Эмацыйнае напружанне і сіла ўздзеяння габеленаў узмацняецца выкарыстаннем нетрадыцыйных для гэтага віду дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва матэрыялаў – люстэркаў, металу, а таксама падсвятлення габеленаў. Аўтар эксперыментуе, аб'ядноўвае разнастайныя тэхнічныя прыёмы, выкарыстоўвае непаўторную аўтарскую тэхніку. Дарэчы, летась у галерэі з вялікім поспехам прайшла яе ж выстаўка габеленаў «Джаз». Нягледзячы на тое, што музыка «Beatles» створаная паўстагоддзя таму, яе слухаюць і выконваюць да гэтага часу. М. Барысенка – выпускніца кафедры народнага дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва БДУКІМ, пераможца Рэспубліканскай выстаўкі-конкурсу «Час не стаіць і не чакае...» у намінацыі «Тканіны. Габелен. Мадэляванне». Адкрыццё выстаўкі суправаджалася жывой музыкай у выкананні гурта «FLAT».

✓ **7 кастрычніка** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адкрылася выстаўка скульптуры чэшскага мастака Отмара Олівы і славацкай – Людмілы Цвенгрошавай. Абое шмат гадоў працуюць для Ватыкана, таму і значная колькасць выстаўленых працаў – для найвышэйшага іерарха каталіцкай царквы. Л. Цвенгрошова першая з суайчыннікаў звярнулася да вобразаў герояў-славянаў, прывітавала ім серыі малюнкаў і медалёў. Барэльефы і медальернае мастацтва нясуць на сабе адбітак агульнаеўрапейскай стылістыкі 1920–1950-х гг., а графіка імкне да мадэрну.

Першы акадэмік з Капыльшчыны

З лета спаўняецца 190 гадоў з дня нараджэння нашага славутага земляка Антона Якаўлевіча Красоўскага, заснавальніка расійскага навуковага акушэрства, знакамітага вучонага і грамадскага дзеяча. Ён нарадзіўся ў 1821 годзе ў мястэчку Грозава. Бацькі яго былі прыгонныя сяляне ў паноў Каменскіх. Красоўскія карысталіся аўтарытэтам у пана, таму хутка атрымалі вольную. Але будучы яшчэ прыгонным, Антон вучыўся ў Слуцкай гімназіі. Менавіта Каменскія дапамаглі хлопчыку паступіць у гэтую прывіліяваную ўстанову і за навучанне таксама плацілі.

Потым Антон Якаўлевіч будзе вучыцца на хірурга ў выдатнага вучонага Мікалая Іванавіча Пірагова ў Пецябургскай медыка-хірургічнай акадэміі. Пасля паспяховага заканчэння А. Красоўскі працуе хірургам у Краснасельскім і Араніенбаўмскім шпіталях, а ў 1849 годзе яго перавялі ў 2-гі Пецябургскі ваенна-сухпутны шпіталь, але з 1850-га ён займаецца акушэрствам і дзіцячымі хваробамі. Менавіта ў акушэрстве грозавец знайшоў сваё прызначэнне і дасягнуў вялікіх поспехаў у гэтай галі-

не навукі. Дапамагла яму і стажыроўка ў Еўропе ў калег-урачоў з Германіі, Чэхіі, Польшчы, Францыі. Паспяхова засвойвае курс акушэрства і гінекалогіі ў прафесара Скарцоні.

Вярнуўшыся з замежжа, Красоўскі выкладае ў акадэміі курс акушэрства і гінекалогіі, выдае дапаможнік для ўрачоў «Курс практычнага акушэрства». У 1860 годзе ён абароніць званне доктара медыцыны і яму будзе прысвоена прафесарская пасада. Антон Якаўлевіч першы ў Расіі пачаў рабіць складаныя гінекалагічныя аперацыі.

Маючы вялікі аўтарытэт, ён дабіваецца адкрыцця ў Медыка-хірургічнай акадэміі першай у Расіі кафедры педыятрыі. А потым, пры яго падтрымцы, узнікне навуковая ўстанова, якая будзе рыхтаваць жанчын-акушэрак. Толькі пасля яго зваротаў у 1875 годзе ў горадзе адкрыліся 11 радзільных прытулкаў, якіх да таго ў 700-тысячным Пецябургу амаль не было.

Антон Якаўлевіч Красоўскі за актыўную дзейнасць атрымаў чын сапраўднага стацкага саветніка, што адпавядае званню генерал-маёра і прысвойваецца дваранскае званне.

Імператрыца Марыя Аляксандраўна вельмі пава-

жала нашага земляка і ўгаварыла яго ўзначаліць родадапаможную ўстанову. Пры жыцці чатыры разы выдавалася яго кніга «Аперацыйнае акушэрства». Красоўскі з'яўляецца і заснавальнікам першага часопіса «Акушэрства і жаночыя хваробы». У 1884 годзе ён стварыў Маскоўска-Пецябургскае таварыства ўрачоў, а ў 1886-м – Расійскае таварыства гінеколагаў і акушэраў. Таму невыпадкава за навуковую і грамадскую дзейнасць сьлыны сын Капыльскай зямлі атрымаў званне акадэміка і быў узнагароджаны многімі ордэнамі.

Жыў доктар медыцыны, прафесар і акадэмік у Пецябургу на Надзеждзенскай вуліцы, 5. Адзін з радзільных прытулкаў непдалёку быў названы ў яго памяць.

У канцы вясны 1898 года акадэмік памёр і быў пахаваны ў Царскім Сяле (зараз Пушкін). У яго гонар ўстаноўлена мемарыяльная шыльда на сцяне Ваенна-медыцынскай акадэміі. У Слуцкім краязнаўчым музеі захоўваюцца многія асабістыя рэчы і навуковыя працы вучонага.

Іван ІГНАТЧЫК,
г. Капыль

Аб правядзенні VII фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня»

На падставе Палажэння аб Рэспубліканскім фестывалі фальклорнага мастацтва «Берагіня» Міністэрствам культуры прынятае рашэнне на працягу 2011–2012 гадоў правесці VII Рэспубліканскі фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня», заключэння ў план работы на 2012 год асобных мерапрыемстваў ў г.п. Акцябрскі Гомельскай вобласці.

З мэтай арганізацыі правядзення мерапрыемстваў фестывалю і ўдзелу ў іх творчых дэлегацыях Міністэрства прапанавала Упраўленню культуры аблвыканкамаў разгледзець магчымаць уключэння ў план работы на 2012 год асобных мерапрыемстваў VII Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня»:

* рэспубліканскі турнір салістаў-выканаўцаў твораў народнай спадчыны (г. Барысаў Мінскай вобласці, 25–26 лютага 2012 года);

* рэспубліканскі турнір танцавальных параў – выканаўцаў народных побытавых танцаў (г. Пінск, г. Драгічын Брэсцкай вобласці, 9–11 сакавіка 2012 года);

* рэспубліканскі конкурс апавядальнікаў народнай прозы (г. Гродна, 30–31 сакавіка 2012 года);

* рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Традыцыйная культура і дзеці» (г. Вілейка Мінскай вобласці, 25–26 красавіка 2012 года);

* заключныя мерапрыемствы VII Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» (г.п. Акцябрскі Гомельскай вобласці, 21–24 чэрвеня 2012 года).

«Каб жыць для іншых...»

Днямі ў Пінску выйшла кніга «Урок памяці» (на рускай і англійскай мовах). Аўтар – Міхаіл (Іцхак Меер бен Цві) Южук – нарадзіўся ў 1925 годзе ў мястэчку Пагост-Загародскі Пінскага павета. У 1941–1942 гадах знаходзіўся ў створаным акупантамі працоўным лагеры для яўрэяў у Ганцавічах (большасць насельнікаў Пагостскага гета была знішчана ў жніўні 1942 года). З лагера ўцёк, партызаніў у складзе Пінскага злучэння. З лета 1944 года – на фронце, ваяваў у званні малодшага сяржанта. Паранены, узнагароджаны медалямі. Пасля вайны працаваў брыгадзірам на Пінскім ліцейна-механічным заводзе. З 1959 года жыве з сям'ёй у Ізраілі.

Пачынаючы з 1990 года, М. Южук каля 15 разоў наведваў родныя мясціны. Паведаміў каля 600 імёнаў ахвяраў Халакосту для кнігі «Памяць. Пінскі раён». На свае сродкі ўсталяваў пяць помнікаў загінулым землякам. У 2002 годзе разам з братам Рувенам выдаў у Пінску кнігу «Даровано жыць. Годы і судбы».

Новая кніга (выдавец Ул. Зянько, літапрацоўка і каментары Тацяны Хвагінай) утрымлівае шмат каштоўных звестак не толькі пра трагічныя старонкі гісторыі палескіх яўрэяў, але і пра іх перадавае жыццё на Піншчыне, пра пасляваенныя рэаліі. Выданне багата ілюстраванае

фотаздымкамі і выявамі дакументаў. Тут таксама змешчаны водгукі пра аўтара яго землякоў, сяброў, калег. Літаратар з лунінецкай вёскі Багданаўка Мікола Ільючык, у прыватнасці, піша: «З усімі ён знаходзіць агульную мову. І для дарослых, і для дзяцей у яго знаходзіцца добрае слова, агульная тэма для размовы, непадробны інтарэс да чужых лёсаў і праблем іншых людзей. Жывасць розуму і тонкі гумар дапаўняюць партрэт заўжды маладога душою Іцхака Южука. І пасля ўсіх перыпетыяў жыцця,

пасля столькіх страт і трагедый усё гэта надае павагі да гэтага чалавека. Ён выжыў, каб жыць для іншых, каб усё тое, што захоўвае яго памяць, перадаць іншым...»

Вадзім ЖЫЛКО,
г. Лунінец
Фота Міколы ІЛЬЮЧЫКА

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

Падпісання на «Краязнаўчую газету»
можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны

Індэкс 63320
9 740 руб.
29 220 руб.
58 440 руб.

Індывідуальная падпіска
1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Музеі і апекуны

Новая калекцыя для музейных фондаў

Знакавая падзея адбылася напрыканцы верасня ў культурным жыцці краіны. Дзякуючы аякунству ААТ «Белзнешэканомбанк» фонды Нацыянальнага гістарычнага музея папоўніліся самай вялікай і разнастайнай на Беларусі калекцыяй язычніцкіх амулетаў і хрысціянскіх нацельных крыжоў, якая была прэзентаваная ўсім зацікаўленым і экспанавалася ў зале музея на працягу некалькіх дзён.

Можна адзначыць, што змены ў заканадаўстве, унесеныя з ініцыятывы Мінкультуры, пачынаюць прыносіць станоўчыя вынікі. Пры музеях ствараюцца аякунскія саветы. Дзякуючы спонсарам рэалізуюцца сумесныя культурныя праекты. За сродкі генеральнага партнёра Нацыянальнага мастацкага музея «Брытыш Амерыкан Табак Трэйдінг Компані» набытая скульптура вядомай беларускай мастачкі Святланы Гарбуновой «Мастак і горад. М. Шагал», прэзентацыя якой адбылася 14 верасня. Дарэчы, помнік В. Ваньковічу, які ўпрыгожыў двор яго

сядзібы ў Мінску, таксама вынік дабрачынных справаў гэтай кампаніі.

Супрацоўніцтва Нацыянальнага гістарычнага музея з ААТ «Белзнешэканомбанк» пачалося тры гады таму. За гэты час скарбонка нацыянальных каштоўнасцяў дапоўненая старадаўняй картай ВКЛ канца XVI – пачатку XVII ст. старадрукамі XVII–XVIII стст., рэдкай срэбнай манетай XIV ст., таксама адрэстаўраваная старажытная кніга «Апостал». Апошні вераснёвы падарунак ад банка – калекцыя з 168 амулетаў і нацельных крыжоў – набытая ў прыватнага збіральніка. Усе

прадметы калекцыі знойдзеныя ў Беларусі. Папярэдняя навуковая апрацоўка вызначыла, што датуюцца каштоўнасці X–XVII стст. Большасць з іх уяўляюць сабой нацельныя крыжы і крыжы-энкаліпіены (створаныя з дзвюх створакаў, паміж якімі змяшчаліся мошчы святых). У калекцыі маюцца крыжы, зробленыя ў традыцыйных Візантыі і Заходняй Еўропы. Некаторыя з іх адлюстроўваюць уплыў варагаў – крыжы так званых «скандынаўскага» тыпу. Калекцыя мае не толькі гістарычную каштоўнасць, кожны яе прадмет – адметны мастацкі твор. Найбольш цікавыя – срэбны пазалочаны крыж-энкаліпіён з Гальшанаў і крыж-энкаліпіён з выемкавай эмаллю з Мсціслаўскага раёна.

Навукоўцаў і музейных супрацоўнікаў чакае складаная праца па вывучэнні музейных прадметаў і іх апрацоўцы. Пасля дэталёвай навуковай апрацоўкі будзе выдадзены каталог калекцыі.

Разам з тым, гэтая прыемная падзея набыцця гістарычных каштоўнасцяў выклікае і сумныя разважанні. Відавочна, што значная частка калекцыі трапіла да калекцыянера ад «чорных капальнікаў», якія, на жаль, пакуль «плённа шчыруюць» з металашукальнікамі ў розных месцах Беларусі. Каб паставіць заслону раскрадальнікам скарбаў айчыннай гісторыі і культуры, час прыняць адпаведныя законы па забароне фізічным асобам выкарыстоўваць металашукальнікі ў падобных мэтах, як гэта зроблена ў краінах свету, напрыклад, у Францыі.

Зміцер **ВОЖЫК**
Фота Наталі **КУПРЭВІЧ**

Жыццё ўподбежкі

Мяне заўсёды чаруюць, натхняюць на творчасць краявіды роднай зямлі. І вось, калі ты ўжо сталы чалавек, на ўспамін прыходзіць дзяцінства, горад Рэчыца, дзе нарадзіўся. Памятаю высокі бераг Дняпра, прыгажосць вялікага поплаву, пах кветак якога не адпуская ад сябе, бабульчыну маленькую, але такую ласкавую хатку на краі вёскі Гарывада. А які смачны быў хлеб, што яна «адабрала ў зайчыка»!

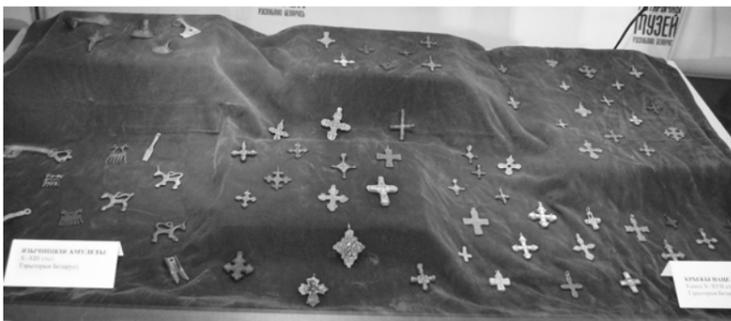
А ў цяжкія пасляваенныя гады, калі маці наварыць рэдзенькага крупніку (крупіна за крупінай ганяецца з дубінай), кажа нам: «Вы, дзеткі, хлеба адзін раз кусайце, а супчыку ложка шэсць сёрбайце». А затым мы ішлі збіраць каласкі ў полі, што засталіся пасля жніва, а калі выкапаюць бульбу, то збіралі яе – дзе гнілую, а дзе і добрую.

Мы з братам усё чакалі бацьку з вайны, думалі, што вось тады заживем. Але, на жаль, не дакачаліся, і нас, бязбацькавічаў, бралі працаваць на мэблевы камбінат яшчэ ў 14 гадоў. Трэба было дапамагаць матулі, ёй у лесапільным цэху было яшчэ цяжэй, затое ў супе ўжо плавала і шкварка, а на патэльні падскоквала яешня. Такі выжылі.

Старэйшы брат Пятро меў добры голас і спяваў у мясцовай самадзейнасці, а я да танцаў удаўся і дзякую лёсу, што любоў да народнага танца пранёс па ўсім жыцці: стварыў на старажытнай зямлі Кірылы Тураўскага тры народныя ансамблі танца, а вучні мае сталі прафесійнымі артыстамі, кіраўнікамі фальклорных гуртоў.

А галоўнае – яны палюбілі родны край і гэтану навучаюць дзяцей. Удзячны я Івану Матоху (жыве ў Маскве), Сяргею Страх, Валянціне Абібок і іншым за тое, што яны ўстанавілі на памяць пра ўсіх былых артыстаў народнага ансамбля танца «Прыпяць» знак на плошчы Турава.

Мікола **КОТАЎ**,
ганаровы грамадзянін г. Турава

Над старонкамі кнігі

Музычны дэтэктыў пра рок і не толькі

Гэтай вясною ў Мінску выйшла адна надзвычай дзіўная кніга – «Rock on-line». На адным музычным сайце яе назвалі «авангардны музычны дэтэктыў», а на другім крыху прасцей – «збор інтэрнэт-лаянак беларускіх рок-музыкаў». Яе аўтар добра ведаюць і чытачы «Краязнаўчай газеты», гэта Вітаўт Мартыненка, які папярэднія свае музыкалагічныя кнігі «Праз рок-прызму» (1989, «BINiM») і «222 альбомы беларускага року» (2006, «Медысонт») пісаў разам з сябрам і аднадумцам Анатолем Мьяльгум. Новая праца ўжо не супольная, аўтарская, а выйшла яна ў музычным выдавецтве «Каўчэг».

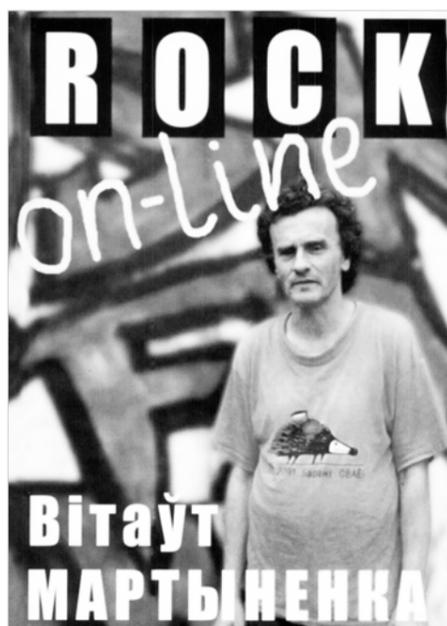
Пасля выхаду прайшлі прэзентацыя новага выдання, дзе для прыхільнікаў беларускага року збіралася неверагодная тусоўка знакамітых музыкаў, сярод якіх было нямала згаданых у новай кнізе. Усе разам – рэальныя героі таго дэтэктыва, які небеспаспяхова спрабуе высветліць традыцыйную дэтэктыўную інтрыгу – хто забойца?

Дык хто ж забойца беларускай песні ў Беларусі, дзе лепшыя гурты не ўбачыш па тэлевізары, а калі й пачуеш нейкую песню па радыё, дык імя

ейнага выканаўцы застаецца «па-за эфірам»?

Як высветлілася з расповедаў знакамітасцяў, на напісанне кнігі Вітаўта падштурхнула нібыта банальная лаянка ў інтэрнэце вакол акурат беларускай рок-музыкі, але калі нехта брыдкаслоўіў там ананімна, дык такія актыўныя падарожнікі па сеціве, як Мартыненка і Андрэй Плясанаў, аўтар чароўных сучасных мелодыяў, выдадзеных аж на шасці паўнафарматных фірменных альбомах гурта «P.L.A.N.» (два акустычныя, астатнія з рок-драйвам), самааддана і адкрыта кідаліся ў бойку за добрае імя дзеячаў роднага беларускага шоу-бізнесу, у якога ворагаў, аказваецца, не менш, чым прыхільнікаў.

А хто ж яны, тыя ананімныя псеўдагероі? І пытанне, аказваецца, не застаецца без адказу, бо заўжды ўсё патэмае мімаволі становіцца яўным. Удзельнікі тых музычных баталіяў акурат і расказалі на сустрэчах з чытачамі новай кнігі, як выплывалі на свет сапраўдныя імёны інтэрнэт-скандалістаў, як яны мімікрыравалі пад час выяўлення аголенай свайёй натуры. Ну сапраўдны дэтэктыў з яркімі ды выраз-

нымі характарамі і таямніцамі. А ілюстрацыямі да таго дэтэктыва станавіліся дыскі з песнямі, створанымі ўдзельнікамі он-лайн.

Прысутнічалі на тых сустрэчах і вядомыя пісьменнікі. Аказваецца, магучыя высновы іх твораў станавіліся ў кнізе філасофскім падмацункам аргументаў аўтара. Як заўважыў адзін журналіст, пасля новай кнігі В. Мартыненкі вельмі многія змогуць інакш зірнуць і на беларускую рок-музыку, якая, аказваецца, здольная быць сапраўдным люстэркам грамадства, і на сучасную ды класічную літаратуру, на

ейнае перагукванне з еўрапейскай філасофіяй. І многім, пэўна ж, захочацца асабіста пачытаць і «Пакутны век» ды «Нячывелле» Васіля Якавенкі, і «Вокліч» Кастуся Травеня, і «Гараватку» Кастуся Акулы, і «Рым» Славаміра Адамовіча. У кнізе Мартыненкі ўсё гэта разгарнулася жывой інтрыгай рэальнага жыцця. А адмыслоўцы, як сказаў раманіст Якавенка, яшчэ доўга будуць біцца над вызначэннем жанру новага твора.

Не абыходзіліся сустрэчы-прэзентацыі рок-кнігі без жывой музыкі. Аўтар падтрымалі спевамі Яўген Змушка, лідар улюбёнага панк-гурта Альдоны Мартыненкі «Мутнае вока» (дачка Вітаўта, дарэчы, і аздобіла бацькаву кнігу), Андрэй Плясанаў ды іншыя героі гэтай дэтэктыўнай гісторыі пра беларускі шоу-біз. Каму пашчасціла, пасля імпрэзы можна было атрымаць аўтаграфы і Вітаўта, і іншых папулярных аўтараў. Свае прыхільнікі знайшліся ў кожнага.

Новая кніга «Rock on-line» паступіла ў шырокую кнігагандлёвую сетку – кожны ахвочы можа прачытаць яе і для сябе адказаць, што робіцца з сучаснай музычнай культурай нашай краіны? Хто забівае беларускамоўнае мастацтва? Свае водгукі пасля прачытання многія вынеслі ў тое ж сеціва – набярыце толькі ў гуглаўскім пошуку «Rock on-line».

Алена
ЦЯРЭНЦЬЕВА

З калыскі чараўніц

Да 180-годдзя Зыгмунта Чаховіча

Сёлета адзначаецца 180 гадоў з дня нараджэння сябра і папечніка Кастуся Каліноўскага, аднаго з кіраўнікоў паўстання 1863 года, чалавека, які аказаў вызначальны ўплыў на духоўнае развіццё класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы.

Зыгмунт (Сігізмунд) Бярнардавіч Чаховіч-Ляхавіцкі (1831–1907), нарадзіўся ў Сурвілішках, дзе тады на ўзгорку паміж Вялікім і Малым сурвілішкімі азёрамі знаходзіўся радавы маёнтак. Пачатковую адукацыю, напэўна, атрымаў дома, а потым вучыўся ў Віленскім дваранскім інстытуце, які закончыў у 1851 годзе ва ўзросце 20 гадоў. Пасля паступіў у Пецябургскі ўніверсітэт, дзе ў асяродку патрыятычна настроенай моладзі прасякнуўся ідэямі незалежнасці і вальндумства, стаў прыхільнікам дэмакратычных поглядаў на дзяржаўнае будаўніцтва. Гэта зблізіла яго з К. Каліноўскім і іншымі аднадумцамі. Ужо ў 1861 годзе ў Камаях ён быў заўважаны ўладамі як ініцыятар антыўрадавых дэманстрацыяў.

У 1862–1863 гадах Зыгмунт уваходзіў у склад Літоўскага правінцыйнага камітэта, актыўна ўдзельнічаў у падрыхтоўцы паўстання ў складзе групы «чырвоных», быў адным з яго кіраўнікоў. Чаховіч з'яўляўся блізім сябрам Кастуся Каліноўскага.

У час паўстання Зыгмунт выконваў абавязкі «экспедытара» віленскага паўстанцкага цэнтра: да яго сыходзіліся ўсе канспіратыўныя сувязі. Ён трымаў у памяці ўсе прозвішчы, адрасы і яўкі, кіраваў зносінамі з мясцовымі падпольнымі арганізацыямі Літвы і Беларусі.

Пасля паразы паўстання Зыгмунт Чаховіч быў арыштаваны 31 ліпеня 1863 года

і прысуджаны да расстрэлу. Але прысуд «Казнить смертию расстрелянием» генерал-губернатар Мураўёў на просьбу Канстанціна Радзівіла замяніў на 12 гадоў катаргі ў самых цяжкіх капальнях – сібірскіх Нерчынскіх рудніках. У час паўстання і адбываючы пакаранне, З. Чаховіч трымаўся годна і высакародна. Вось як успамінае пра яго ўдзельнік паўстання Якуб Гейштар: «Ён адказваў за ўнутраную перапіску з ваводствамі, атрымліваў паперы, перадаваў іх нам і ў той жа час рассылаў нашы. З поўнай аддачай, самаахвярна і добрасумленна выконваў свой абавязак; пазней у следчай камісіі, па дарозе ў Сібір і ў ссыльцы ён паказаў сябе сумленным чалавекам і гарачым патрыётам. Да інтрыг ніколі не далучаўся; для яго важней быў дабрабыт радзімы, а не дробныя амбіцыі».

Званіца касцёла Св. Тройцы ў Сурвілішках (пач. ХХ ст.)

Прыкладна ў 1880 годзе Зыгмунт Чаховіч вярнуўся ў Беларусь і пасяліўся ў маёнтку Малыя Бясяды каля Радзівілаў. Так сталася, што ўласныя маёнкі З. Чаховіча Мацкоўцы, Крашаны, канфіскаваныя пасля арышту, былі прададзеныя ў 1875 годзе за даўгі. Зыгмунт не знайшоў паразумення з гаспадыняй маёнтка, жонкай Анэляй Арамовіч, з якой ажаніўся яшчэ перад паўстаннем у 1859 годзе, і застаўся без сродкаў. У Бясядах ён знаходзіўся хутчэй як кватарант, да таго ж паўлегална, паколькі ўрад не даў афіцыйнага дазволу на пражыванне. Лёс склаўся так, што ў суседнім фальварку Селішча на той час арандаваў зямлю Луцэвіч, у якога быў сын-падлетак – у будучым вядомы паэт Янка Купала. Дык вось, Янка пазнаёміўся з былым паўстанцам і часта наведваўся да яго, каб пагаварыць ды ўзяць для чытання колькі кніг з багатай бібліятэкі Чаховіча. Купала так характарызаваў гэтага чалавека: «...Памешчык быў ідэаліст, летуценнік... Жыў асобна, куды яму пасылалася ежа, ні з кім не сустракаўся, зайзёды заняты кнігамі». Пра сябе ў той час паэт напісаў: «...У бібліятэцы Чаховіча было шмат прагрэсіўных кніг, якія дапамаглі мне асэнсаваць палітычны лад тагачаснай царскай Расіі і абуджалі незадаволенне гэтым ладом...» Не толькі асо-

Герб Чаховіча «Астоля»

адказныя асобы: з атрыманай спадчыны ён перш наперш выплаціў вялікія даўгі і пазыкі, узятыя калісьці на паўстанцкія мэты. Зрабіў гэта свядома, нягледзячы на тое, што спаўна за ўсё даўно выплаціў сваім здароўем і жыццём.

Зыгмунт Чаховіч памёр 15 кастрычніка 1907 года. Маёнтак Малыя Бясяды перайшоў у спадчыну да старэйшага сына Вітольда.

Біяграфічныя звесткі жыцця і дзейнасці Зыгмунта Чаховіча даюць нам усе падставы далучыць гэтага чалавека да шэрагу выдатных асобаў Беларусі. Ягоныя высакароднасць, патрыятызм, прага незалежнасці і справядлівасці, сумленнасць у дачыненні да сябе, сваіх поглядаў,

Месца былога фальварка Селішча

ба Чаховіча пакінула глыбокі след у душы Купалы. Значэнне мела і багатая бібліятэка гаспадара з творами Міцкевіча, Сянкевіча, Славацкага, Крашэўскага, Сыракомлі, Ажэшкі і шматлікіх іншых.

У канцы жыцця, пасля смерці жонкі, Зыгмунт Чаховіч становіцца спадчынікам даволі значнай маёмасці. І тут былы паўстанец павёўся высакародна. На такі ўчынак здольныя толькі духоўна вельмі моцныя і

сваіх сяброў – вось тыя становіцца якасці, якія могуць служыць узорам у выхаванні сапраўдных патрыётаў незалежнай Беларусі.

Асоба Зыгмунта Чаховіча натхніла яшчэ аднаго класіка беларускай літаратуры – Уладзіміра Караткевіча. Вобраз гэтага неардынарнага чалавека адлюстраваны ў яго п'есе «Калыска чатырох чараўніц».

Ігар ПРАКАПОВІЧ, краязнаўца, г. Паставы

«Праца наша –
дзеўка гарненька,
Палюбіці коміна
радзенька».

Асыпаючы пазалотай дрэвы і разліваючы па наваколлі прыемную стому, прыйшла Яе Вялікасць Восень-чараўніца. З прадзедаўскіх часоў захаваўся на Палессі абрад «Жаніцьбы коміна», які праводзіўся ў дзень «закрывання» зямлі на зіму – 14 верасня. Абрад прымяркоўвалі да дня Сымона (магчыма, і да асенняга раўнадзенства). Вядомыя запісы «Жаніцьбы коміна», прымеркаванага да вясны, – Фамінога тыдня (тыдзень пасля Вялікадня). Далучыцца да сакральнага абраду першага запальвання святла ў хаце восенню вырашылі ўсе ахвочыя на чале з Гомельскай моладзевай краязнаўчай грамадскай арганізацыяй «Талака».

Увесь дзень да вечара быў прысвечаны падрыхтоўцы да абраду. Калі раней меншы коміна (вялікі ў печы) выкарыстоўваўся для асвятлення сялянскай хаты ў вярні час і ўяўляў сабой конусападобную трубу, якая выходзіла вонкі праз столь і дах, то зараз, каб лепш уявіць гэты атрыбут абраду, коміна давалася рабіць самастойна. Для гэтага да столі быў прымацаваны дымаход, зроблены з мешкавіны, абмазаны глінаю і пабелены. Да яго падвесілі невялікую металічную рашотку (пасвет, лучнік). Менавіта такім чынам раней асвятлялася хата селяніна ў доўгія асеннія і зімовыя вечары: на рашотцы гарэла лучына, даючы святло. Сам коміна ўпрыгожылі вянком з кветак, стужкамі. Ой, і хораша ж атрымалася!

Жанілі коміна ў хаце нябеднага гаспадара, каб той быў здольны і накарміць гасцей, і гарэлкі наліць. Наш гаспадар быў таксама з ліку шчодрых, ды і дзяўчаты не падвялі: хуценька сабралі на стол прынесеныя прысмакі (не з пустымі ж рукамі ў госці йсці!). І вось свяшчэннае дзейства пачалося. Госці становяцца тварам на захад сонца. Гаспадар асыпае коміна гарбузнымі і сланечнікавымі бубкамі, прыгаворваючы:

Каміночку ты наш,
спагадай,
Буры, ветры, грозы
праганяй.
Зарадзі, Божа, жыта,
пшаніцу
І ўсякую пожніцу.

Дзяўчаты імкнуцца падбраць як мага болей зерня, а нахапаўшы, глядзяць: у каго жменька большая – той багацейшы будзе. Колькі імпэту ў вачах і жадання быць першай і леп-

Калі запальваецца агонь, дзеўкі ды хлопцы заводзяць карагод. Першая дзеўка вядзе ланцуг па сонцы, трымаючы ў руках гарбуз з утыркнутаю запаленаю свечкай, прыбранай кветкамі:

Семенко, Семенко,
Семенко, Семенко,
Як тебе весель[ко],
Як тебе весель[ко],
Як тебе весель[ко],
Як тебе хорашень[ко].
Штоб было відно прасці,
ткаці,
Штоб было відно прасці,
ткаці,
Штоб было светла ў хаце.

Карагодам абыходзяць коміна тры разы. Затым гаспадар частуе гасцей: дае гарбузную кашу, місачку мёду і па чарцы гарэлкі. Госці ў сваю чаргу зычаць гаспадару добра:

– Дай божа, не апошню ў
вашай хаце піць!

Пасвяці ж нам, коміну

шай! А бубкі адразу ў рукі не даюцца, коўзаюцца па падлозе, маўляў, паспрабуй злавіць! Ды ад спрытных дзявочых рук нічога не ўцячэ. Вось ужо і жменькамі неўзабаве мераюцца, заможнасць наперад вызначаючы. Пачынаюць спяваць:

Мы прыйшлі к вам не самі,
Мы прыйшлі к вам не самі,
Ў нас Семенко с усамі.

– Каб ў вашай хаце зайжды было, што даці!
– Дай божа, каб вашаму роду не было пераводу!
– Каб нашыя рэкі цяклі навекі!

Затым гаспадар запрашае ўсіх за стол, госці частуюцца стравамі, спяваюць песні, пераважна жніўныя і вясель-

ныя. Паступова святкаванне пераходзіць у фармат звычайных вячорак: спевы, танцы, гульні, цікавыя расповеды. Так, не хлебам толькі сыты чалавек! А скокам маладых можна пазаздросціць. Тым больш, што акампанемент – дуда!

Як бачым, у абрадзе працягваюцца даўнія язычніц-

кія традыцыі пакланення духу продкаў, агню-багачу. І невыпадкова, бо светлавы дзень скарачаўся, пачынала цягнуцца і трэба было выконваць некаторую працу пры лучыне. «Частавалі» агонь на пасвеце гарэлкай, салам, арэхамі і іншым, што ўспрымалася як абрад ахвярапрынашэння, адрадатам якога выступаў як персаніфікаваны коміна, агонь, так і дух, які звязваўся з агнём, печчу. З кім жэніцца коміна? Хто кажа – з хатай, печчу, або нават з працай доўгімі зімнімі вечарамі.

Абрад абраду розных людзей. Былі тут студэнты як гуманітары, так і далёкія ад «лірыкі» фізікі. Наведалі абрад і дарослыя працоўныя людзі. Адзінае, што аб'ядноўвала ўсіх удзельнікаў, – шчырая вера ў неабходнасць адраджэння абрадаў і святаў беларусаў, якія складаюць скарбніцу нацыі. Як шчыра прызнаўся гаспадар хаты Андрэй Вярышнін, «добра, што ёсць такія людзі, якія не даюць загінуць і адраджаюць беларускія абрады – тую трывалую сувязь паміж мінулым і сучаснасцю. Дзякуй ім вялікі за гэта».

Хочацца падзякаваць таксама арганізатарам за цікавую імпрэзу і за тую працу, якой яны займаюцца, бо, як казаў Ф. Багушэвіч, толькі «той люд жыве, што свае песні мае...».

Марына
МАРКЕВІЧ,
г. Тураў

Землякі

Астраўкі культуры ідыш

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Маршрут збоўшага склаўся спантанна, і пазней толькі шліфаваўся і ўдакладняўся. Было вырашана наведаць Валожын, Вішнева, Івянец і Ракаў – тыповыя колішнія мястэчкі на захад ад Мінска. Аргументамі на іх карысць сталі, апроч іншага, адносна невялікая аддаленасць ад сталіцы (не больш за 100 км), наяўнасць ацалелых будынкаў, што маюць дачыненне да былога яўрэйскага насельніцтва гэтых мястэчак, яўрэйскіх могілак і памятных мясцінаў ахвяраў Халакосту, а таксама гістарычнае значэнне Валожынскай ешывы і Вішнева як месца нараджэння Прэзідэнта Дзяржавы Ізраіль Шымона Перэса.

Акрамя таго, размяшчэнне названых мястэчак па межах Налібоцкай пушчы давала магчымасць закрануць важную тэму дзейнасці пад час Вялікай Айчыннай вайны яўрэйскіх партызанскіх атрадаў, найперш, пад кіраўніцтвам Тувіі Бельскага і Шолама Зорына, якія якраз дыслакаваліся ў гэтым рэгіёне.

Падрыхтоўка экскурсіі ўключала наступныя этапы:

- сумесная паездка арганізатараў на аўтамабілі па вызначаным маршруце, агляд турыстычных аб'ектаў, пошук «сведкаў гісторыі» – місцывых жыхароў, якія маглі б паведаміць ці паказаць нешта істотнае ў кантэксце тэмы экскурсіі; такім чынам пазнаёміліся са старажыльным Вішнева некалькі гадоў таму; Станіславам Раманавічам Супрановічам – жыхаром вёскі Бузуны, які ў дзесяцігадовым узросце быў сведкам расстрэлу больш як ста яўрэяў у лесе недалёка ад Ракава; цудоўнымі жанчынамі з вёскі Старое Сяло, якія паведамілі важную інфармацыю датычна ролі гэтага паселішча ва ўратаванні многіх уцекачоў з Мінскага гета ў гады вайны;

- пошук неабходнай інфармацыі ўласна пра пункты маршруту, а таксама пра гісторыю яўрэйскага насельніцтва на беларускіх землях, уключна з трагедыяй Халакосту, яўрэйскія партызанскія атрады, вядомых асобаў яўрэйскай нацыянальнасці, якія сваім паходжаннем мелі дачыненне да названых мястэчак, альбо ўвогуле да Беларусі. Мэтай пошуку былі таксама, напрыклад, вершы Хаіма Нахмана Бяліка (паэма «Падзвіжнік», пабудаваная на ўласным досведзе навучання Бяліка ў Валожынскай ешыве). Арганізатары экскурсіі наведалі Мінскі гістарычны музей, пазнаёміліся з гісторыяй і культурай яўрэяў Беларусі;

Экскурсію ў Валожыне праводзіць А. Астравух

- далейшы пошук «сведкаў гісторыі»: атрымалася наладзіць кантакт з адным з апошніх яўрэйскіх жыхароў Валожына – Самуілам Ісакавічам Штэйнерам, былым франтавіком, журналістам, намеснікам галоўнага рэдактара валожынскай раённай газеты; адбыліся дзве сустрэчы са старшынёй Беларускага грамадскага аб'яднання яўрэяў – былым вязнем гета і нацысцкіх канцлагераў Міхаілам Абрамавічам Трысцерам, які падзяліўся ўспамінамі пра змаганне з ворагам у складзе 106-га партызанскага атрада Ш. Зорына, падрабязна апісаў, дзе знаходзіцца памятны камень на месцы апошняга бою атрада непадалёк вёскі Кляцішча ў Налібоцкай пушчы;

- спроба дамовіцца пра доступ у Валожынскую ешыву (якая, на жаль, скончылася беспаспяхова);

- падрыхтоўка візуальных матэрыялаў (пошук і раздрукоўка архіўных фотаздымкаў населеных пунктаў па маршруце, найбольш значных аб'ектаў і асобаў;

- падрыхтоўка аўдыяматэрыялаў (запісы песняў на

Галоўнай працай на падрыхтоўчым этапе, безумоўна, быў пошук патэнцыйных удзельнікаў экскурсіі. Вынікам працы сталі дзясяткі тэлефонных званкоў з просьбай аб удзеле ў экскурсіі. Агулам за невялікі тэрмін запісалася каля сотні чалавек, што сведчыць аб вялікай цікавасці ў беларускім грамадстве да яўрэйскай тэматыкі. Прычым, тэлефанавалі людзі розных нацыянальнасцяў, узросту і заняткаў. Дзеля таго, каб задаволіць такі попыт, было вырашана зрабіць дзве экс-

Могілка ў Ракаве

Помнік у Вішневе

ідыш і клезмерскай музыкі для праслухоўвання ў аўтобусе) і раздрукоўка тэкстаў песняў на ідыш для сумеснага разучвання з удзельнікамі экскурсіі;

- адбор, пошук і гатаванне традыцыйных яўрэйскіх страваў (маца, лэках, латкес) і іншае.

курсіі праз пэўны прамежак часу.

Як ужо адзначыў, першая экскурсія адбылася і прайшла досыць паспяхова. Атрымалася наведаць Валожын, Вішнева і Івянец. У Валожыне з удзельнікамі сустрэўся Самуіл Штэйнер, які на добрай беларускай мове раскажаў гісто-

Былая синагога ў Івянцы

рыю мястэчка, а завяршыў выступ трапнай показкай на ідышы. Экскурсантаў азнаёміліся з гісторыяй ешывы і яе месцам у тагачаснай сістэме яўрэйскай адукацыі, быў прачытаны ўрывак з паэмы Х. Бяліка «Падзвіжнік» як крытычны погляд на метады навучання ў Валожынскай ешыве. Пасля ўсе наведалі яўрэйскія могілкі, па дарозе аглядаўшы некалькі тыповых прыкладаў забудовы мястэчка, пазнаёміліся з асноўнымі прынцыпамі яўрэйскай традыцыйнай пахавання памерлых, запалілі свечку і праслухалі кадзіш (памінальную малітву) перад помнікам знішчаным яўрэям Валожына і заснавальніку ешывы Хаіму Валожынеру.

У Вішневе нашым галоўным правадніком стаў Уладзімір Волкаў, з якім мы наведалі могілкі і прайшлі пешкі па Крэўскай вуліцы – колішнім гета – да месца знішчэння

Пад час другой вандроўкі атрымалася дадаткова наведаць Старое Сяло, дзе на будынку школы ўсталяваная памятная шыльда на знак падзякі ўратаваных вязняў Мінскага гета жыхарам, а таксама Ракаў, на які першы раз проста не хапіла часу. У Ракаве аглядзелі добра захаваныя яўрэйскія могілкі і помнік на месцы спаленай разам з сотнямі людзей синагогі, што непадалёк галоўнай плошчы. Асабліва важнай стала сустрэча са Станіславам Раманавічам з вёскі Бузуны, які правёў усіх на месца расстрэлу яўрэяў у лесе каля гэтай вёскі, вядомае толькі яму аднаму – можна спадзявацца, што памяць ахвяраў у бліжэйшай будучыні будзе ўшанаваная адпаведным знакам.

Дзякуючы ветлівасці дырэктара Івянецкага музея традыцыйнай культуры ўдзельнікі другой экскурсіі патрапілі ў будынак былой синагогі, дзе яшчэ не так даўно быў клуб, а цяпер плануецца стварэнне цэнтра па вывучэнні гісторыі беларускіх яўрэяў. У Івянцы мы таксама паспявалі песні на ідышы.

Як паказала апытанне па выніках экскурсіі, абсалютна высока ацанілі іх ідэю і рэалізацыю. У далейшых планах – пашукаць сляды мовы ідыш і беларускіх яўрэяў на ўсход ад Мінска: у Смільавічах, Дукары, Бабруйска і Парычах.

Такія вандроўкі, безумоўна, патрабуюць асабліва намаганняў, не толькі з-за таго, што знішчаныя ці знаходзяцца ў жалю вартым стане многія матэрыяльныя помнікі яўрэйскай гісторыі і культуры, а найперш таму, што надзвычай мала засталася яўрэяў, якія і павінны былі б быць асноўнымі носьбітамі сваёй культуры і крыніцай бяспечнай інфармацыі. Вельмі цяжка ўявіць сапраўднае жыццё беларускіх яўрэяў, што вірвала паўсюль на нашай зямлі да Другой сусветнай вайны, калі бачыш толькі могілкі і манументы. Тым не менш, экскурсіі па мясцінах, дзе калісьці жылі яўрэі, неабходныя, каб паўнаўвартасна ведаць гісторыю Беларусі, рабіць з яе высновы, адчуваць гістарычную адказнасць за захаванне памяці пра людзей, якія стагоддзямі мірна жылі побач з беларусамі на гэтай зямлі і якія пакінулі нам у спадчыну цудоўныя ўзоры духоўнасці, інтэлектуальнай працы і мастацтва.

Аляксей ЖБАНУ

ў 1942 годзе больш як 2 тысячы яўрэяў Вішнева.

Тэма вядомых яўрэяў беларускага паходжання, пачата тут, знайшла працяг па дарозе ў Івянец.

Перад помнікам партызанам на ўскраіну Налібоцкай пушчы, дзе пазначаныя і некаторыя яўрэйскія прозвішчы, усе выканалі вядомую «Песню яўрэйскіх партызанаў» у арыгінале і па-беларуску. Гэта быў адзін з найбольш шчымлівых момантаў вандроўкі.

У Івянцы аглядзелі драўляную синагогу – адну з нямногіх, цудам захаваных у Беларусі.

Напрыканцы, на хутары Алеся Ляся Барок (паблізу гродзенскай трасы) у чаканні латкес (уласна, дранікаў), што смажыліся на вогнішчы, усе адпачылі пад гукі клезмерскай капэлы (смык, вяланчэль і цымбалы), танцы і народныя песні на ідышы, а песню «Шолэм, шолэм, зол зайн брідэр шолэм» развучылі і спявалі разам.

Каложжа

3 цыкла «Гарадзенскія казкі»

Каложжа была вельмі ганарлівай. Стаяла на высокай кручы, зрэдку кідала позірк на Нёман, які падыходзіў да самага падножжа гары-цокаля, і не дазваляла сабе заўважаць, як прагна ён ловіць гэтыя позіркі, з якою надзеяй імкнецца зазірнуць у яе каменныя вочы.

У сэрцы Нёмана, а ён, вядома ж, быў безнадзейна закаханы ў Каложжу, пасяляліся то пяшчота, калі здавалася, што яна хоць крыху прыхільна зірнула на яго, то пякучая нянавісьць, калі бачыў, як дазваляе яна легкадумнаму Ветру зусім не цнатлівыя абдымкі. Пачуццё Ветру было, як і ўсё ў яго: то гарачае, калі здавалася, што здольны спапяліць любую агнём свайго каханьня, то раптам ён раўнадушна адварочваўся ды імчаў насустрач новым прыгодам. Але здрады не трываў, бо сам быў няверны.

Нёман даўно выпельваў у сабе помсту, што вузкай

сціскала ягонае сэрца. Ссохлы ад рэўнасці, то пачынаў мялець, то наліваўся жорсткай сілай, бушаваў, круціўся вірамі, але заставаўся бездапаможны: надта моцныя былі каменныя берагі-абцугі, а яна, недасяжная, узвышалася надта высока.

І тады Нёман, добра ведаючы нораў свайго шчаслівага суперніка, вырашыў скарыстаць яго ў сваёй помсце. Калі аднойчы Вецер чарговы раз вяртаўся да Каложжы, узбуджаны, ап'янены прадчуваннем хуткай сустрэчы, Нёман крыкнуў яму:

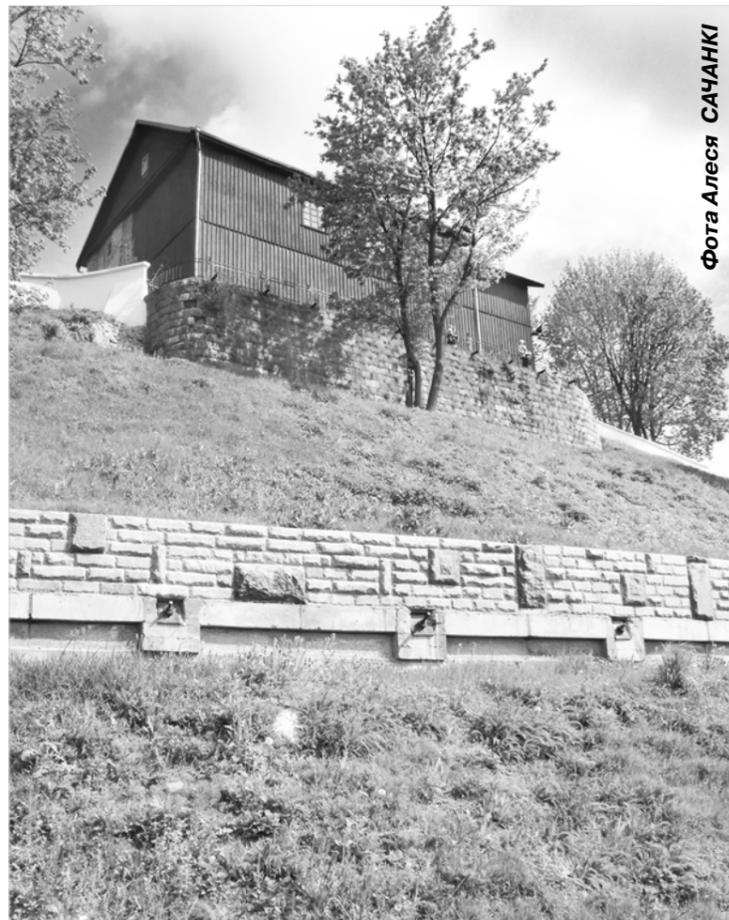
– Гэй, Вецер! Ці не надакучыла табе, гэткаму выкшталцонаму кавалеру, вяртацца да гэтай здрадніцы? Хто толькі не зведаў яе гарачыя ласкі...

Вецер не даслухаў словы Нёмана, узляцеў, узвіўся да чорных Хмараў, а ноч, красавіцкая, чорная, была страшнай, сапраўды – ноч помсты. Хмары, узбуджаныя Ветрам, праліліся магутным шквалам, зліліся з Нёманам, і ўся гэтая знішчальная лавіна абрушылася

на Каложжу. Абуджаны злосны Пярун загрузкатаў усімі сваімі грамамі, сыпануў у самае сэрца Каложжы пякучымі маланкамі, асвяціўшы ўсё навокал. Вецер рваў і крышыў яе прыгожае цела, шпурляў каменныя глыбы ў халодныя воды, а Нёман прагна хапаў іх, абдымаў усімі сваімі хвалямі: нарэшце яна была ягонай!..

Бедная Каложжа ўпала на калені і ўзмалілася да Неба, узняўшы ўсё свае каляровыя крыжы, што заіскрыліся ў водсвеце маланак. Клікала на дапамогу свайго Анёла-ахоўніка, які падаў руку няшчаснай, і яна змагла ўтрымацца над самай прорвай. Не рухнула, засталася распалавіненая, так жорстка пакараная, стаяць на сваёй таксама разбітай гары...

Назаўтра ранкам людзі з жахам глядзелі на вынікі рабінавай ночы. Каложжа чакала ратунку. Але што могуць людзі? Падгладзілі, абабілі дошкамі скалечанае цела, і так і пакінулі...

Фота Алеся САЧАНКІ

Каложская царква на стромкім беразе Нёмана

Няма ў Гародні той ганарлівай прыгажуні Каложжы. Ёсць толькі яе палова.

А Нёман так і не займеў пгчасця ад тае злое помсты. Схаваў дзесь у сваіх глыбі-

нях аскепкі Каложжы. Яна так і засталася для яго недасяжнай. І таму ён з кожным годам усё больш марнее і сохне.

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ

Уздоўж

1. На бок, грыбок, ... едзе (прык.).
3. ... ці Першы Спас. Свята беларускага народнага календара. Лічылася: як на ... дождж, то будзе многа грыбоў.
8. Хочаш грыбоў набраць – трэба ... ўставаць (прык.).
9. Грукат, які суправаджае маланку: ад яго, як некалі лічылі славяне і іншыя народы, растуць грыбы.
10. Назва зялёнкі ў многіх раёнах Беларусі.
13. Няскошаная на зіму трава (мясц.).
14. «... хай будзе не скупы – // Сыраежак і зялёнак // На паляне тры капы». З верша «Асеннія грыбы» Генадзя Бураўкіна.
15. Асоба, якой даручанае апякунства.
16. Як кусок ..., то і грыб патрава (прык.).
17. Устрыманне ад скаромнай ежы, калі большая ўвага аддаецца страве з грыбоў.
20. Велічыня ахопу чаго-небудзь.
22. «Суравежкі з казлякамі // Вядуць сварбу ў добры ...». З верша Цёткі «Лета».
24. Старажытнарымскі

Грыбная мазаіка

пісьменнік і вучоны: ён лічыў, што ўсе грыбы, якія растуць каля змяінага гнязда – атрутныя.

25. «Чарнагаловыя, удалыя, // ... мае любыя». З паэмы «Новая зямля» Якуба Коласа.
26. Так у народзе называюць грыбы парасоны, якія ўтвараюць грыбныя колы.
27. «Лес на грыбы не скупіцца, // Пуні хмялеюць ад...». З верша Максіма Танка «У беларускую восень».
28. «Гэта атрутны // стары ... // Пойдзем. Ад руты хмялее чабор». З верша Анатоля Вялюгіна «Грыбы».
29. Так у некаторых раёнах Віцебшчыны называюць грузд чорны.

Уноперак

2. «Зашумела нудна ...». З верша Янкі Купалы «У вырай».
4. Апора, ас-

нова для страхі.

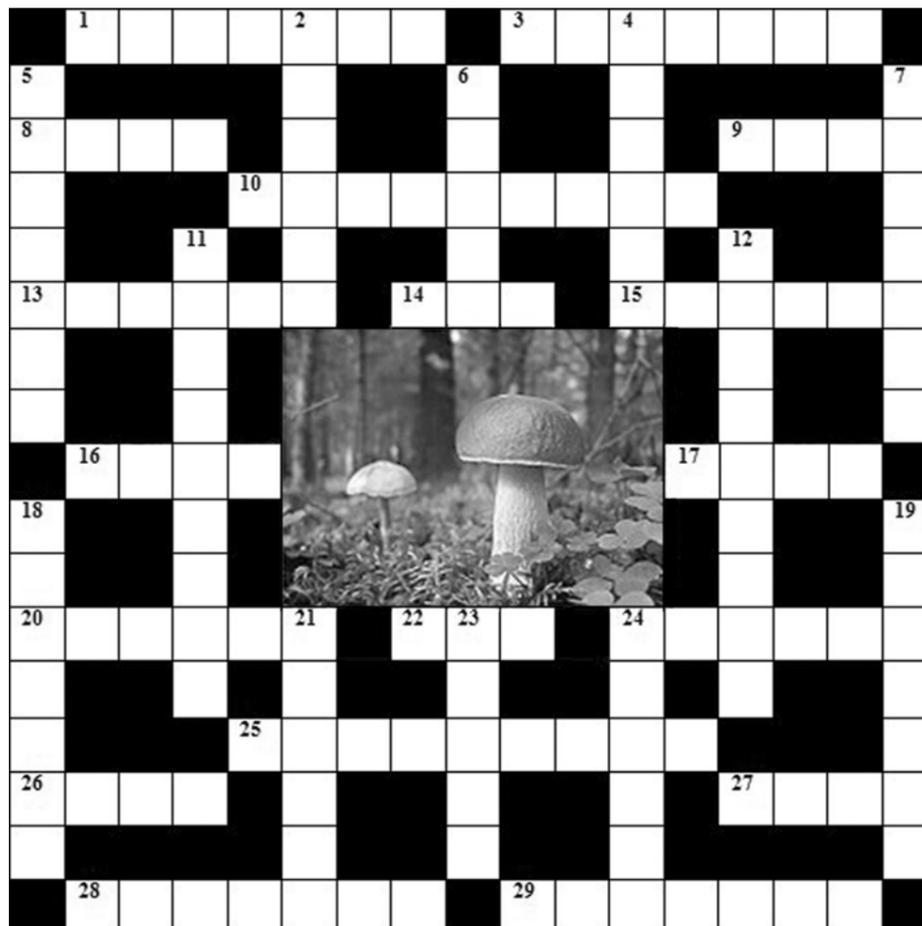
5. Крупяны суп: на Дзяды яго гатавалі разам з грыбамі.
6. Закруглены рукапісны шрыфт (спец.).
7. Назва махавіка ў некаторых раёнах Беларусі.
11. Шапачка маленькага грыбочка (мясц.).
12. Расліна-абярэг з жоўтымі кветкамі (руская на-

зва лабазнік). Лічылася: дзе расце ... – можна смела браць грыбы, не баючыся змеяў.

18. Невялікія насякомыя, якія ствараюць пад зямлёй сапраўдныя грыбныя «фермы».
19. Ці шавец, ці кравец – не стралец, а ... (прык.).
21. Від спорту.
23. Вадкасць, насычаная вярм грыбоў.
24. Кліч, вокліч.

Склаў

Лявон ЦЕЛЕШ

Фота Алеся САЧАНКІ

Кастрычнік

21 – Бідэр (Бідар) Герман (1941), аўстрыйскі вучоны-славіст, папулярызатар беларускай культуры ў Аўстрыі – 70 гадоў з дня нараджэння.

22 – Стасевіч Лілія Яфрэмаўна (1921–1999), актрыса, дыктар радыё, педагог, заслужаная артыстка Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

25 – Тураў Віктар Цімафеевіч (1936, Магілёў – 1996), кінарэжысёр, сцэнарыст, педагог, народны артыст Беларусі і СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, імя якога названая вуліца ў Магілёве, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1984), прэміі Міністэрства культуры Беларусі імя Ю. Тарыча (1985), прэміі Беларускай епархіі Рускай Праваслаўнай Царквы (1989), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1991), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996), узнагароджаны медалём Францыска Скарыны, прэміямі і дыпламамі многіх усе-саюзных і міжнародных кінафестываляў – 75 гадоў з дня нараджэння.

27 – Лобан Мікола (Мікалай Паўлавіч; 1911, Слуцкі р-н – 1984), пісьменнік, мовазнаўца, адзін са складальнікаў арфаграфічных, перакладных і тлумачальнага слоўнікаў беларускай мовы (1959–1984), заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1985) – 100 гадоў з дня нараджэння.

30 – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (БДУ), вядучая вышэйшая навучальная ўстанова ў нацыянальнай сістэме адукацыі, буйны навуковы цэнтр (Мінск; 1921) – 90 гадоў з часу адкрыцця.

30 – Фундаментальная бібліятэка БДУ, адна з найстарых і найбуйных бібліятэк сістэмы вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь (Мінск; 1921) – 90 гадоў з часу заснавання.

30 – Цыхун Генадзь Апанасавіч (1936, Гродзенскі р-н), мовазнаўца, славіст, даследчык тыпалогіі славянскіх моваў, аўтар больш за 300 навуковых публікацыяў, у т.л. манаграфій, акадэмік Міжнароднай акадэміі Еўразіі – 75 гадоў з дня нараджэння.

«Нарадзілася з іголкай у руках...»

Кожны ў сваім жыцці дасягае таго рубяжа, калі трэба выходзіць на пенсію... Некаторыя палююцца гэтага моманту, самоцяцца і хвалюцца, бо не ўяўляюць жыцця без любімай прафесіі, калектыву, які за доўгія гады працы стаў родным і дарагім. Дый лічаць, што чалавек тады губляецца ў вірлівым цячэнні сучаснага жыцця, у хатніх клопатах і нічога ўжо не варты. Гэта – памылковыя высновы! Мяркуйце самі.

Менавіта знаходзячыся на пенсіі многія адкрываюць свае прыродныя таленты, закладзеныя з малаком матулі яшчэ ў маленстве. Хтосьці піша добрыя вершы, спявае ў мастацкім самадзейным калектыве, нехта займаецца кветкаводствам, маляваннем, здзіўляючы родных і знаёмых сапраўднымі шэдэўрамі. А вось некаторых вабіць вышыўка, без якой яны нават не ўяўляюць свайго існавання...

Узяць, да прыкладу, Святлану Іванаўну Бацунову. У свой час яна працавала галоўным архітэктарам Рэчыцкага раёна, на любімае захапленне амаль не было часу. А калі выйшла на пенсію, актыўна пачала вышываць, браць ўдзел у розных выстаўках.

– Калісьці мая маці жартавала, што я нарадзілася з іголкай у руках! – гаворыць Святлана Іванаўна. – Магуля, Таццяна Барысаўна, працавала аgramомам, але, як помніцца, заўсёды ў вольную хвілінку яе цягнула да сябе любімая справа...

Дарэчы, да гэтага часу захоўвае Святлана Іванаўна вышыванкі матулі і бабулі. Бо рэчы, вышытыя роднымі людзьмі, – своеасаблівыя аб'рэгі, якія

захавалі станоўчую энергетыку. Спрабуе ўжо вышываць і пятнаццацігадовая ўнучка Валерыя. Шчыра кажучы, атрымліваецца ў яе надрэнна. Значыць, сямейная традыцыя паспяхова працягваецца!

Ганна АТРОШЧАНКА
На фота аўтара:
С. Бацунова
на выстаўцы майстроў,
што нядаўна ладзілася
ў Гомелі на свята
горада

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛЫКА – даўняя адзінка вымярэння даўжыні на Беларусі. Даўжыня яе была такая, як і шнура, – прыблізна 49 м. З метрычным значэннем слова «лыка» выяўленае толькі ў старабеларускай мове. Ужывалася яно і са значэннем мернай прылады.

ЛЮБЕЦКІ ЛЕМЕНТ – адна з жабрацкіх умоўных моваў. Была пашыраная ў Мсціслаўскім, Чавускім, Клімавіцкім, Чэрыкаўскім паведах Магілёўскай губерні. Яе носьбітаў у кожным павеце людзі называлі па-рознаму (старцы, калекі, сляпцы, жабракі), самі ж сябе яны звалі любкамі (адсюль і назва мовы). Узнік лемент у глыбокай старажытнасці разам з жабрацкім самакіраваннем (з мэтаю ўтаіць свае распараджэнні ад пабочных людзей). У лексічных і словаўтваральных адносінах бліз-

кі да катрушніцкага лемезня. У канцы XIX ст. Е.Р. Раманаў запісаў каля 1 000 словаў любецкага лемента. У галіне лексікі ад інш. жабрацкіх умоўных моваў (выцірняцкага гаўрыдніка, мовы сямейнаўскіх жабракоў) адрозніваюцца пашыранасцю агульнаўжывальных беларускіх словаў, зацемненых спецыфічнай прыстаўкай «ку» (звычайна на яе пераносіўся націск: «кувецер» – вецер, «кучеловек» – чалавек), ужываліся таксама словы з устаўкай-прыстаўкай «шо-» («шале» – поле), устаўкай «-ймодз-» («лаймодзясковый» – ласкавы), суфіксамі «-имн-» і «-омн-» («жовтимный» – жоўты, «хитромный» – хітры). Частку лексікі складалі вузкадыялектныя словы («гломызда» – старшыня, «лох» – мужчына), запазычаныя з інш. моваў (з грэч., «петрус» – камень, «ахвес» – бог; з цыганск., «пяньджа» – пяць; з ідыш., «ма-халь» – нож). У фанетычных ад-

носінах характарызаваўся асаблівасцямі гаворак усходняй Магілёўшчыны (напр., мяккім «р»; «цэрь» – зямля, «скірья» – тры). Граматычная будова таксама беларуская. З цягам часу любецкі лемент аддаліўся ад першапачатковага стану і быў выцеснены т.зв. адверніцкай гаворкай. Фальклорных твораў на ім не зафіксавана.

ЛЮЗ – сплаўное пласкадоннае судна для транспартавання лесаматэрыялаў. Выкарыстоўваўся ў XIX ст. на адзін рэйс у час веснавой паводкі, сплаўляўся нават праз парогі. Грузападымальнасць 8–40 т; найбольшыя памеры: даўжыня да 60 м, шырыня да 14 м.

ЛЮЛЬКА – выраб, прызначаны для курэння тытуню. Лакальная назва піпка. Рабілі з дрэва, гліны, металу, косці, каменю ў выглядзе галоўкі з чашкай для тытуню і цэўкі з гняздом для цыбука. На тэрыторыі Беларусі вядомая з канца XVI ст. (адначасова са з'яўленнем тытуню). Люльку падбіралі пад асабісты густ, характар і звычкі. Адсюль павышаная патрабаваль-

Люлькі (XVII ст.)

насць да яе ўнікальнасці, да выяўлення мастацкіх якасцяў матэрыялу, з якога яна зробленая, колеру, фактуры. Люлькі рабілі з керамічных масаў: чырвонай і белае гліны, фаянсу, паўфаянсу, мяккага і цвёрдага фарфору. Іх багата аздаблялі рэльефным геаметрычным і раслінным арнамантам, аб'ёмнымі выявамі чалавека і жывёлаў, жанравымі сюжэтамі; часам кераміку спалучалі з каштоўнымі пародамі дрэва, металічнымі аправамі, накрывкамі, ланцужкамі.

ЛЮЛЬКА – даўні від народнай мэблі; тое, што і калыска.